

Cultură și ideologie în România sau Nevoia de Maiorescu

Sub titlul maiorescian, Ciprian Șiulea publică la Editura Compania, în 2003, volumul de eseuri **Retori, simulacre, impostorii**, un adevărat duș rece administrat societății românești de azi, în ansamblul ei, cât și celor care pretind că o reprezintă, în particular.

Din prima frază a „introducerii” luăm cunoștință de scopul eseurilor: „Volumul de față își propune să exploreze în câteva teme, relația tensionată și adesea nefericită pe care ideologiile – atât cele consacrate, cât și cele de dată mai recentă – au întreținut-o cu cultura română” (cartea pe care o recomandăm are subtitlul: **Cultura și ideologia în România**). Evident nu e ignorată cauza: „Eseurile din volum pornesc de la constatarea imensului deficit de exercițiu critic de care suferă cultura română [...], [el] nu reușește încă nici pe departe să contrabalanseze producția culturală determinată ideologic”. Autorul constată cu amărăciune că „cei mai mulți intelectuali români par să prefere poziției de gânditor particular independent și autonom, ca atare putând deveni cu ușurință critic, condiția de lucrător sau colaborator la o cultura de stat a cărei misiune este producerea unui sens univoc, având obligatoriu în vedere întreaga colectivitate a națiunii”. Marile probleme cărora autorul volumului le caută răspuns sau cel puțin explicații ar fi următoarele: Ce poate fi gândirea politică? Învățăturile ideologiei; Furioșii interbelici și gândirea/receptarea critica; Va fi fiind să fi fost ...; Ideologiile de azi; Liberalismul cel bun și iluziile de aur; Tendințe în artă; Pe valul simulacrelor; Punctul de plecare; Ele rezumă conținutul eseurilor. Din „introducerea” mai reținem că acesta nu se „armurează” [dacă ne e permisă creația lingvistică] cu cvasi-ipocritul pronume al modestiei – **noi**, ci, dimpotrivă, mereu spune **eu**, ceea ce înseamnă asumarea opiniilor. De asemenea acest **eu** își asumă și necesitatea implicării publice din necesități de conștiință (responsabilitate) și de clarificarea de sine, deoarece, mărturisește tânărul analist al ideologiilor, el este „o ființă configurată de anumite circumstanțe politice, economice, sociale și culturale pe care trebuie să le elucidez”. Eseurile lui Ciprian Șiulea propun un dialog și o dezbatere. E un exemplu de „individualist’ care vorbește „pentru ceilalți” despre „finalități colective”.

Puțini au văzut și mai puțini au afirmat public că arhitectura comunistă este o monstruoasă din orice perspectivă ai privi și analiza. Cu răbdare și metodă sunt analizate rând pe rând diferite arhitecturi comuniste: blocurile, piața (falsul spațiu public), parcul „municipal” cu „podoabele” lui. Sunt puse în lumină implicarea ideologului și funcția propagandistică. Totul se dovedește o aberație estetică, un atentat la personalitatea individului și un dezastru ecologic. Ar fi multe de conspectat din paginile eseului **Saivane și piramide**. Ne mulțumim cu un extras la întâmplare, dar deosebit de semnificativ și care ne conduce spre una din concluziile nu numai ale eseului și ale întregului volum: „Este dificil să explici limpede în ce constă urâtenia și caracterul terifiant al arhitecturii comuniste. Betonul, mai ales atunci când se prezintă în forme grosolane și e nefinisat, întruchipează deja foarte bine tipul de putere care îl instrumentalizează: masiva, inerta, oarba”. O astfel de putere și prin astfel de instrumente (saivane și piramide), a desființat spațiul public (civil) și a distorsionat pe cel privat și a creat „omul nou” multilateral nedezvoltat. Încă mai ducem în cârcă sechele ale acestei realități. Acest peisaj și habitat aveau nevoie de un limbaj de lemn și beton. Citind aceste pagini ne întrebăm câți din arhitecții comuniști au azi muștrări de conștiință recunoscute sau cel puțin câte un coșmar în timpul somnului.

Și în eseul consacrat dramaturgiei postbelice (antedecembriste), „Comunismul în texte dramatice”, din prima frază se intră direct în temă: „Dramaturgia de după 1989 traversează o perioadă de confuzie ce seamănă destul de mult, prin rădăcinile ei aruncate departe în trecut, cu criza generală a societății”. Rădăcinile și diagnosticul sunt deduse din analiza pacienților: Tudor Mazilu, care a cultivat „satira propagandistică”; DR Popescu, creatorul unui „realism propagandistic”;

Dumitru Solomon amatorul de „idealisme rebarbative”. Respectând specificul estetic (?!) al fiecăruia, Ciprian Șiulea în analiza făcută pe criterii estetice, le dezvăluie mediocritatea și adevărata față ideologică. În raspar cu o întreagă critică literară și teatrologică eseistul demitizând readuce la dimensiunile lor reale niște autori dramatici și operele lor demonstrând fragilitatea valorii și a originalității lor moderne purtate de respectivii autori drept măști dacă nu ale disidenței, atunci ale rezistenței prin cultura. Opera celor trei autori analizați nu face altceva decât să promoveze oportunismul și să eludeze realitățile dramatice în numele unor idei nu utopice, ci false. Criticul nu lucrează cu jumătăți de măsură. Acțiunea lui de demitizare a falsurilor mituri este una de salubritate. Demersul tânărului analist ideologic deschide un orizont de așteptare. Așa că așteptăm din partea lui o astfel de aplicațiune și asupra prozei (romanului în speță). Numai că și aici autorul riscă să nemulțumească pe mulți pe care nu-i poate băga în seamă.

Prin eseurile sale, Ciprian Șiulea propune un dialog de substanță și nu o „beție de cuvinte”. “Rătăcirea prin Europa” supune analizei discursurile proeuropene ale unor personalități culturale și civice căutându-le rigoarea conceptual-ideatică și terminologică. Criticul dă la o parte învelișul stilistic-oratoric pentru a ajunge la esența în ceea ce privește: privat, public, rațiune, luciditate, idealisme, defecte. Tânărul analist nu se intimidează de statura și statutul unui Adrian Marino, Octavian Paler, Gabriel Andreescu și alții. Acestora nu li se contestă sinceritatea demersului lor proeuropean, dar arată că toți vorbesc de o Europă ideală, dorită și nu de cea reală. Toți afirmă că românii de multă vreme au adoptat valorile europene. Destul de ironic eseistul amendează această convingere arătând ca într-adevăr am preluat multe valori europene, dar numai pe cele fundamentale nu: spirit critic, instituțiile și comportamentul civic, responsabilitatea. În Europa reală, cea de la ultimul război încoace, acestea sunt valorile fundamentale care permit o funcționare sănătoasă a organismului social. Noul maioreșcian identifică fiecăruia călcâiul lui Ahile. Astfel lui Gabriel Andreescu îi condamnă fără drept de apel năstrușnica idee conform căreia România se poate integra numai prin aportul maghiarimii (al Ungariei). Pe marginea acestei orbiri politice, Ciprian Șiulea ar fi putut glosa mai mult. La ceilalți le reproșează idealismele și limitarea la dimensiunea restrictivă și simplistă a culturii umanoanelor. Autorul nu numai critică, dar avansează și posibile soluții și anume: o „revizuire” și o reconstrucție care să aibă în centru individualismul, adică libera inițiativă în toate domeniile de activitate; lăsarea la o parte a orgoliilor și punerea în mișcare a unui mecanism centripet care să unească forțele pentru a se depăși turburea și nesfârșita tranziție. E cazul să mai renunțăm la discursuri și să trecem la fapte. Foarte critic, totuși eseistul nu uită să sublinieze că demersurile proeuropene ale celor menționați sunt pline de idei demne de luat în seamă.

Folosind ironia eseistul pune totdeauna degetul pe rană. Un titlu ca acesta, „În ebriental stil clasic”, dat eseului consacrat **Omului recent** ultima carte a lui H.R. Patapievici, spune multe. Analizând volumul „copilului teribil”, Ciprian Șiulea demonstrează ca **Omul recent** este o carte cu probleme ale ei, nu cu probleme puse. Una din concluziile analistului este următoarea: „autorul tranversează o criza strict personală în hainele interesului public”. Există în cartea cu pricina, mai afirmă comentatorul ei o „suprapunere imperfectă între obiectivul aparent și cel real”. Demonstrând mecanismul ideatic și afectiv criticul dezvăluie slăbiciunile cărții lui H.R. Patapievici. Demersul porneste de la elementul cel mai vizibil, dar și cel mai parșiv: stilul „noului Cioran”. Iată câteva remarci: „caracterul prolix și fastidios al stilului”; „stilul noicist” „în calitatea lui de vulgarizator [a lui Heidegger]; „nota definitorie a stilului rămâne însă caracterul lui, pe de-o parte vag și ambiguu, pe de altă parte, emoțional-moralizator”; „un scris învaluitor și plăcut în aparență, dar foarte violent în fapt, în măsura în care încearcă doar să ia pământul de sub picioarele cititorului, să seducă prin clișee emoționale”; „Stil învaluitor misticioid”; „borboroseala absurdă, cartea plutește într-o abstracțiune de idei filosofice neasimilate. „Conservatorul maioreșcian”, care este Ciprian Șiulea, nu poate trece cu vederea că **Omul recent** este un „discurs violent” împotriva modernității și a tot ce presupune ea: atitudine față de democrație, liberalism, capitalism, individualism”. Încă o concluzie la care ajunge exegentul maioreșcian: „Ceea ce pare a nu înțelege, de fapt, autorul, este că, atunci când critică atât de violent și de nenuanțat un model social-politic, onestitatea lui intelectuală, de membru al elitei care are o responsabilitate clară în conducerea societății (conform propriei lui teorii) îl obligă să

ofere un model alternativ". După Ciprian Șiulea autorul **Omului recent** e în căutare disperată a unei originalități care, nu îi este însă accesibilă. În ce măsură are Ciprian Șiulea dreptate în judecățile sale, rămâne să decidă fiecare cititor, cu condiția să fie sincer cu sine. Până una alta trebuie să fim de acord ca tânărul universitar brașovean identifică câteva „probleme” ale cărții.

În „Postmodernismul iluminist”, Ciprian Șiulea se dovedește același chirurg căruia nu-i tremură mâna. „De aproape două secole, românii crează mitologii compensatorii, care devin repede referințe obligatorii în scrierea istoriei”. Un astfel de mit este și postmodernismul românesc. Acest mit a apărut și ca lipsă a exercițiului critic în sfera literaturii. Postmodernismul românesc este o „modernizare forțată și înșelătoare”. În numele lui s-au rostit destule aberații”. „Recent mitul a fost relansat în forță de Bogdan Lefter cu volumul **Postmodernismul-istoria unei «bătălii» culturale** [Editura Paralela 45, 2000]. Volumul respectiv e o antologie de texte fără coerența necesară convingerii, subliniază analistul. După ce schițează „normele europene” de definire a postmodernismului, Ciprian Șiulea continuă: „...este obligatoriu ca termenii să fie folosiți într-un mod cât mai propriu, ca datele preexistente ale subiectului să fie preluate cu acuratețe [...], același lucru fiind valabil și pentru pozițiile semnificative deja avansate, indiferent că sunt aprobate sau combătute (referirea la cele mai importante poziții este și ea obligatorie în cadrul unui demers cât de cât serios și de amploare). Apoi, este necesară argumentarea propriei ipoteze încercând pe cât posibil ieșirea în afara partizanatelor și clarificarea chestiunii, dar nu crearea unei confuzii în care teza proprie să fie acreditată mai ușor”. Or, apologia lui I.B. Lefter suferă tocmai sub aceste aspecte. Dincolo de circularitatea sofistică a ideilor, o carență majoră a discursului pro-postmodernist al lui I.B. Lefter este că niciunde, nu este statuat în chip limpede specificul românesc de cel al altor postmoderniste...”. În discursul critico-istoric al portdrapelului postmodernismului personal există un ecart puternic între teze și aplicațiune. Ideile sale sunt emfatic și triumfaliste și lipsesc cu desavârșire analizele. Volumul lui I.B. Lefter „este, afirmă tranșant Ciprian Șiulea, de departe, cel mai retardat volum pe care am avut ocazia să-l citesc vreodată”. Ideologul postmodernismului nu face decât să manipuleze și să mistifice o realitate literară. Concluzia lui Ciprian Șiulea este că există un postmodernism românesc, dar altul, diferit de cel al lui Ion Bogdan Lefter.

Am lăsat pentru finalul cronicii “Maiorescu și românii” eseul cel mai amplu pentru că este „cheia” volumului. Nu întâmplător e așezat, zic eu, în mod strategic în „mijlocul” cărții.

Studiul se deschide cu o pagină merită să justifice necesitatea lui: „Studiul de față își propune să reconstituie dimensiunea politică a operei lui Titu Maiorescu”. Problema l-a preocupat de mai multă vreme, iar reeditarea după un secol a **Discursurilor parlamentare** [Editura Albatros, 2001] este împrejurarea care l-a așezat pe discipolul maioreșcian la masa de scris.

„Actul ratării receptării” lui Maiorescu e cauzat în esență de „tendențiozitate și superficialitate”. Primul vinovat pentru falsa imagine a lui Maiorescu este Ibrăileanu cu al său modest opus **Spiritul critic în cultura românească** (1909).

Paradoxul, Eugen Lovinescu, cel care a militat atât de intens pentru sincronizare, nu sesizează adevăratul sens al spiritului critic al lui Maiorescu, și mergând, inconștient, pe calea deschisă de oponentul său în epocă, Ibrăileanu, îi neagă, cel puțin în parte, originalitatea. Ba mai mult, Ciprian Șiulea arată, că Lovinescu nu e consecvent.

În același spirit critic este apreciată și lectura lui Zeletin și ea superficială, unilaterală și inconsecventă. Negând pe Maiorescu, noul istoric al burgheziei române ajunge la soluții maioreșciene în ceea ce privește modernizarea.

Un continuator al receptării tradiționale a lui Maiorescu este Z. Ornea, autorul masivului volum **Junimea și junimismul** (1989), care dincolo de documentarea de invidiat, este deficitar în interpretări.

Foarte pe scurt sunt amintite și opiniile lui Al. George, Marta Petreu, Alina Mungiu Pippidi. O interpretare echilibrată și mai aproape de adevăratul Maiorescu, dar din păcate nereluată și nedezvoltată, găsește Ciprian Șiulea la Tudor Vianu.

După acest demers istoric, autorul trece la una de interpretări și în primul rând a „formelor fără fond” („Fondul teoriei lipsei de fond”). El a avut de luptat cu sutele de pagini bogate în verdicte, dar sărace în analize. Pas cu pas se arată în ce constă contribuția lui Maiorescu la europenizarea țării. Noul exeget al lui Maiorescu își propune să arate ce grad de complexitate și de adevăr are formula maioresciană a formelor fără fond. Demersul porneste de la adevărul tezei lui Maiorescu: „resursele materiale și spirituale ale unui popor sunt limitate, iar dacă ele sunt risipite într-o direcție inutilă sau greșită nu mai rămân resurse pentru o adevărată construcție. Or, o astfel de risipă poate deveni în timp o crimă împotriva poporului. Se mai afirmă, pe baza textelor, că în nici un text Maiorescu nu a afirmat că România ar trebui să aibă o altă destinație decât Europa, ca tip de cultură materială și spirituală [exemplul preferat al lui Maiorescu este Anglia]. Mereu Maiorescu a atras atenția asupra pericolului „bizantinismului” – recte „balcanismul” de ieri și de astăzi. Prin formula sa „forme fără fond”, mentorul Junimii nu neagă modernizarea cerând o întoarcere înapoi sau menținerea status quo-ului, analizează mecanismul de funcționare a relației formă-fond, mecanism necunoscut, necontrolat ori manipulat nicidecum nu contribuie la progres, ci dimpotrivă. Formula formelor fără fond a lui Maiorescu nu vizează doar instituțiile, ci și mentalul. Marele junimist, în această lumină, critică derapajul ideologic, boală mortală pentru orice societate. În fond **cei trei F** înseamnă lipsa muncii cinste și creative și lucrative, spune Maiorescu: „trebuie să ne ferim mai ales de un pericol: de frază goală, de iluzia că formele deșarte pot ține locul fondului solid și acest pericol este tot așa de mare în literatură ca și în politică”. Un alt merit al lui Maiorescu este susținerea rolului elitelor [cu „fond”] ca factor activ în societate. Alte principii pe care Maiorescu le promovează sunt: competența, adevărul, profesionalismul, merit și răspundere individuală, respect pentru individ. Cât de actuale sunt!

În capitolul „Înspre nivelul practicii”, autorul volumului **Retori, simulacre, impostorii** ține să sublinieze că premisa demonstrației: „Cea mai importantă caracteristică a gândirii și acțiunii politice a lui Maiorescu pe care discursurile o fac vizibilă este pragmatismul”. Maiorescu nu se opune liberalilor sau altor orientări politice, ci el sesizează neadevărul dintre pragmatism și ideologie. Idealogiul indiferent de culoarea lui politică e o boală a societății noastre deoarece promovează, nu numai că favorizează, demagogia, neadevărul, superficialitatea, interesul egoist. Ieșirea din cercul vicios, arată Maiorescu, se poate face prin două măsuri urgente și radicale: o reală reformă a învățământului și formarea „burgheziei economice productive [în termenii de azi – clasa de mijloc]. Maiorescu a luptat o viață pentru întronarea adevărului în toate domeniile. Într-un climat de neadevăr și o birocrație supradimensionată (și a altor curenți) e dificilă formarea și cultivarea spiritului civic.

Scriind despre Maiorescu, Ciprian Șiulea nu uită realitatea în care trăiește: „Mi se pare, scrie autorul în capitolul „Istoria ca farsă”, extrem de interesant ca, din acest punct, să evaluăm consecințele pe termen lung pe care le-a avut sau ar fi putut să le aibă doctrina lui Maiorescu. E mare tendința de a încerca să ne imaginăm cum ar arăta viața noastră azi dacă latinismul și dreptul român/roman al lui Barnuțiu ar fi învins sau dacă liberalii mai mult sau mai puțin <roși> ar fi reușit să răstoarne dinastia, să instaureze republica [„boborulul”?!] și egalitatea desăvârșită între oameni”.

După ce demască formele hibride născute din jumătățile de măsură, analistul își încheie capitolul cu o nouă tușă la portretul lui Maiorescu: „Modelul maiorescian conform căruia asimilarea treptată dar în profunzime este singura variantă care permite reducerea continuă a decalajului, pare a fi, dimpotrivă, singurul care permite, chiar dacă într-un timp mai îndelungat, o integrare completă. Deși surprinzător pentru cei interesați exclusiv de orarul integrării, Maiorescu se poate dovedi astfel mai «sincronist» decât Lovinescu însuși”.

După cum am afirmat mai înainte, tânărul analist al ideologiilor nu se lasă intimidat de statura celor cu care polemizează. În capitolul “Atotputernica «luptă pentru putere»” și “Unde e democrația”, Ciprian Șiulea polemizează cu Sorin Alexandrescu pornind de la afirmațiile și judecățile acestuia la adresa Junimii din cartea sa **Privind înapoi, modernitatea** [Editura Univers, 1999]. În primul rând consideră că metoda foucauldiană folosită este total nepotrivită și chiar discutabilă, pentru analiza făcută Junimii. După ce analizează ideile lui Sorin Alexandrescu în această lumină, își manifestă rezerva față de ideea a că „«României i s-a furat modernitatea»”. Ciprian Șiulea opinează

că mai degrabă „forma dură a comunismului n-a făcut decât să sancționeze acest deficit de modernitate, în raport nu numai cu Occidentul, ci și cu centrul Europei”. “Prezența lui Maiorescu” e raportată la România de azi. În încheiere autorul volumului **Retori, simulacre, impostori – cultură și ideologie în România**, mai punctează câteva din trăsăturile moral-politice ale lui Maiorescu: niciodată acesta nu a făcut rabat de la spiritul critic, niciodată nu a confundat existența privată cu cea publică, niciodată nu i-a adormit simțul datoriei față de comunitate.

Teza fundamentală a cărții lui Ciprian Șiulea: spiritul critic nu poate exista în lipsa civicului. Tocmai aceste două elemente lipsesc societății noastre de azi.

Concluzia cititorului nu poate fi decât: Înapoi la Maiorescu!

Fără nici un partis-pris, **Retori, simulacre, impostori** de Ciprian Șiulea, este una din cărțile anului 2003 și ea merită cel puțin nominalizarea pentru premiul pentru debut în volum.

Ionel Popa

Mediaș, februarie 2004